

---

imamo s to državo. Da je največ kolumn o politični kulturi in najmanj o socialnih vprašanjih ter nič o ekonomiji, ni naključno. Tudi ni zgolj rezultat avtorjeve selekcije, ker bi dajal prednost nekaterim temam na račun drugih. Prej velja nasprotno. Seveda je avtorjeva izbira subjektivna, a nikakor ni poljubna. Kolumne, objavljane na vsakih štirinajst dni, se lotevajo prav tistega, kar je bilo v dneh med eno in drugo kolumno najbolj aktualno in javno izpostavljeno na način, ki je bil za avtorja problematičen ali polemičen. Tu je kolumnist zanesljiv pričevalec, neprizanesljiv analitik in vesten kronist. Pravi razlog za odsotnost tematiziranja socialnega in ekonomskega področja niso kolumne, pač pa njihov skupni predmet – to je »duh« oz. projekt osamosvojitve, v katerem je bilo pomembnejše vse drugo. Socialna in gospodarska kriza iz začetka devetdesetih, začetek razslojevanja na podlagi lastninskih dekretov (denacionalizacija), koncesije za RKC, usodna devalvacija političnega liberalizma zaradi transformacije v ekonomski neoliberalizem, administrativni genocid (»izbrisani«), orožarski posli itd., vse to je bilo izrazito dirigirano s strani političnih strank. Prav to je njihova dodana vrednost, sicer večinoma res navdihnjena od zunaj, a dosledno pridelana doma, avtohtono, na strankarskih vrtičkih. Avtonomija socialne politike, avtonomija ekonomske politike, avtonomija drugih ključnih sektorjev, nič od tega ni zraslo iz strankarskih posevkov, saj je bilo populjeno kot plevel in ni veljalo za užitno. In tako je še danes,

zato smo vse zavozili. Roterjeve kolumne so razlaga o tem, zakaj se je to zgodilo.

Aleš GABRIČ

Inštitut za novejšo zgodovino

Zdenko Roter

Padle maske: od partizanskih dni do novih sanj

Sever & Sever, Ljubljana 2013,

752 strani, 39.90 EUR

(ISBN 978-961-281-216-4)

Spominska literatura na burno slovensko 20. stoletje je dokaj raznolika, Padle maske Zdenka Roterja pa prinašajo še nekaj novosti k tej bogati beri. Predvsem so zelo obsežni (v zadnjem času bi se po obsegu z njimi morda lahko merili spomini nekdanjega predsednika SAZU-ja Franceta Bernika, *Kronika mojega življenja I. in II.*, Slovenska matica 2012), svojski pa je tudi njihov pristop. Poglavja so obsežna in imajo bolj poetične naslove, začnejo pa se z leti 2. svetovne vojne, ko se je najstniški fant odločil za vstop v vrste odporniškega gibanja. Po vojni je – kljub nasprotovanju očeta, ki mu je svetoval študij – vstopil v vrste politične policije, kjer je bil vključen v oddelek za nadzorovanje dejavnosti cerkvenih ustanov. To ga je zaznamovalo tudi v nadaljnjem življenju, saj se je tudi po slovesu od policijskih vrst in vstopu v akademski svet posvečal tematiki religioznosti, odnosov med državo in cerkvijo ter je pomembno prispeval k razvoju religiozološkega študija na predhodnikih

današnje Fakultete za družbene vede. Vmes je tudi bolj neposredno pokušal v politični svet, ki pa se mu je z večjo intenzivnostjo predal v obdobju osamosvajanja Slovenije, ko je vstopil v krog svetovalcev predsedniškega kandidata in nato dolgoletnega predsednika Slovenije Milana Kučana.

Roter že v uvodu knjige, v svojem Zagovoru, nedvoumno izpriča, da se zaveda ranljivosti spomina in problemov s pristranskostjo ali enostranskostjo. Jasno tudi nakaže, da gre za njegovo zgodbo, za njegov pogled. Kot takšne bo kritičen bralec, tako kot vse druge spomine, bral tudi Roterjeve. Raziskovalcu bližnje preteklosti bodo spomini dopolnili njegovo vedenje o odnosih med ljudmi, ki jih le redko najdemo neposredno zapisane v pisnih virih, neobremenjenemu bralcu pa bodo zbujali spomine na »njegovo« lastno 20. stoletje. Skozi posamezna obdobja avtor na različne načine prepleta dogodkovno poročevalsko plat in bolj intimno doživljanje dogajanja. Upoštevaajoč generacijo, ki ji pripada in ki jo je izrazito zaznamovalo medvojno dogajanje, je – primerljivo s številnimi drugimi spomini znanih Slovencev iz preteklega stoletja – kar pričakovano, da je podrobneje in čustveno dokaj prizadeto opisano partizansko obdobje. Tudi komentiranje dogajanja je za to obdobje na zelo osebni ravni neposrednega udeleženca, ki mu spomini na slavno obdobje slovenskega partizanstva pravzaprav nikoli ne zbledijo. Manj čustvenega naboja najdemo v posameznih povojnih desetletjih, npr. v obdobju, ko je delal na tajni

policiji, ali pa v posameznih obdobjih političnega prevrata proti koncu 20. stoletja. V teh poglavjih se pisec spominov bolj prelevi v komentatorja aktualnih političnih in družbenih dogajanj, ki jih včasih bolj, drugič nekoliko manj pospremi s svojimi idejnopoličnimi pogledi na svet.

A tudi v teh poglavjih sledimo odnosom v bolj intimnem krogu avtorjevih najbližjih. Za razliko od večine spominov Slovencev je Roter podrobno opisal tudi širšim očem večinoma zaprti osebni in družinski svet. Opisovanje spolnosti in prvih izkušenj, kasnejšega obdobja zelo prijetnih ali pa nekoliko bolj kriznih let v življenju z življenjsko sopotnico so v slovenski spominski literaturi bolj redek pojav. Kakšna globlja analiza spominske literature o tej temi (ni mi znano, da bi bila že narejena) bi morda pokazala, da so Slovenci pri tem dokaj »skrivnostni« (marsikdo bi morda uporabil oznako konservativni). Občutek pisca te ocene po prebranih spominih nekaterih znanih Slovencev v zadnjih letih je, da je še posebej pri izrazito katoliško opredeljenih ljudeh to tabu, pri katerem si opisi sledijo v dokaj stereotipni obliki: srečanje z bodočo ženo (pred tem le redkokdaj kakšna uvertura), poroka in mirno družinsko življenje s težavami, ki jim običajno botrujejo zunanji dejavniki. Več osebnega vpletanja pa nato sledi le v odnosu do težko pričakovanih otrok. Roterjevi spomini prinašajo velik odmik od tega ustaljenega vzorca. Posledice zapletenih odnosov znotraj družinskega kroga omenja brez zadržkov, npr.

tudi omembo poskusa samomora v zaostrenih odnosih med možem in ženo, druge lahko razbere bralec skozi spremljanje dogajanja na daljši rok. Postopno odtujevanja sina, ki težko najde skupno besedo s starši, si lahko vsak razlaga po svoje, ostaja pa močan priokus, da gre tudi za posledico prevelike angažiranosti staršev na službenem področju in premajhne v družinskem okolju.

Ob opisovanju političnega dogajanja avtor ne skriva simpatij in antipatij do posameznih slovenskih politikov. Najbolj oster je do tistih, ki so v svojem življenjskem in političnem ciklu naredili težko razumljiv preobrat, ki ga ne bi mogli pripisati »evolutivnemu« razvoju. Številnih pohvalnih besed so med politiki iz bližnje preteklosti deležni npr. Stane Kavčič, Milan Kučan, deloma Boris Kraigher. Bolj ostrih tonov so deležni nekateri komunistični ortodoksneži in zlasti tisti, ki so nekdaj sodili med (relativno ali zelo) goreče pripadnike nekdanjega (komunističnega) režima, pa se nato po razodetju (beri: političnem prevratu) spreobrnilo v goreče protikomuniste.

Kombiniranje zunanjega dogodkovnega opisovanja in dojetje teh dogodkov skozi oči neposrednega pričevalca bralca kar silijo v obujanje lastnih spominov, ki jih lahko primerja z avtorjevim doživljanjem naše skupne ali posamezniku lastne minule dobe. Nekateri opisi posameznikov so precej igrivi in bralca ne pustijo ravnodušnega. Ker si vsak posameznik, še posebno poklicni zgodovinar, o nekdanjih in sedanjih

politikih ustvarja svojo podobo, jo lahko primerja z Roterjevimi in ugotavlja, kdo se »moti«. Seveda ne gre za dejanske »napake«, temveč za različno ocenjevanje, saj je v Roterjevem pisanju vseskozi prisotno zavedanje, da gre za osebno ocenjevanje, in ne za izražanje edino veljavne resnice, kakršno so nam ali nam še danes poskušajo vsiljevati prav številni v Roterjevi knjigi omenjeni politiki. Zato so lahko ocene dogodkov ali osebnosti v očeh različnih udeležencev zelo različne, celo nasprotujoče si. Medtem ko npr. daje Roter pri ustanavljanju Visoke šole za politične vede Ivanu Mačku velik pomen tudi pri vsebinski zasnovi šole, v spominih prvega predsednika upravnega odbora šole Franceta Perovška tega poudarka ne najdemo in Mačkovo vlogo omejuje bolj na operativno-organizacijsko ter dodaja, da je tedanji predsednik vlade Boris Kraigher šolo podprl šele potem, ko so ga prepričali, da »torej to ne bo Mačkova šola?!« (France Perovšek: *Moja resnica*. Ljubljana 1997, str. 274). Pisec teh vrstic se težko strinja z Roterjevo oceno o korektnem odnosu Borisa Kidriča do nekaterih drugače mislečih politikov, npr. Edvarda Kocbeka, saj si je skozi prebiranje Kocbekovih dnevnikov ustvaril povsem drugačno podobo. Se pa z Roterjem strinja v ocenjevanju »sposobnosti« nekaterih komunističnih politikov, a mora priznati, da je v zadnjih letih že nekoliko korigiral svoje stališče. Nekdanji občutek, da ljudje takšne nenadarjenosti ne morejo uspevati v razmerah političnega pluralizma in demokratične

konkurence, je zamenjal občutek, da temu ni tako, saj imamo dandanes namesto eno politične stranke, ki daje prednost lojalnosti pred sposobnostjo, cel kup strank, ki sledijo enake-mu načelu. In tovrstnih lojalnih ne-sposobnežev ni danes v slovenskem parlamentu, vladi in po ministrstvih nič manj kot v komunističnih časih; kvečjemu je obratno, saj se je skupaj z birokratskim aparatom pomnožilo tudi število »naših« na pomembnih mestih.

Pisec teh vrstic se kot zgodovinar ne more izogniti še enemu poudarku, ki ga je zaznal ob prebiranju Roterjevega dela. Ne gre toliko za nekatere podatkovne spodrseljaje, ki niso seveda nič drugega kot dokaz, da je spomin lahko hitro pokvarljiva roba. Ivan Maček npr. ob tem, da je bil po vojni predstojnik OZNE, ni bil hkrati tudi notranji minister, kot je to zapisal Roter. Izločevanje verouka iz šolskega sistema je potekalo postopoma na različnih stopnjah šolanja, medtem ko lahko bralec ob prebiranju Roterjevih spominov pomisli, da je šlo za akt enkratne odločitve. Tovrstni spodrseljaji so zgolj posledica minljivosti spomina. Za zgodovinarja, ki zgodovine ne vidi v vlogi sredstva politične promocije, je bilo ob prebiranju spominov uglednega intelektualca bolj nenavadno, da je sledil slabemu zgle-du slovenskega novinarstva, da za pozornosti vredne rezultate zgodovino-pisja šteje tisto, kar je najbolj prisotno v širši javnosti. Mediji zelo stremijo k odzivnosti in pompoznosti, ki jo je mogoče doseči z »velikimi« besedami, demoniziranjem drugačnega in

ekstremnimi stališči. Toda za vsako stroko je verodostojno tisto, kar se argumentirano pojavlja v znanstvenem časopisju. Ko Roter ob nekaterih spominskih zapisih polemizira z izsledki del nekaterih slovenskih zgodovinarjev, tako polemizira ravno z ekstremnimi stališči, ki v osrednjih slovenskih zgodovinarskih revijah niso našli (skorajda nikakršne) potrditve. Avtor tako, po mnenju pisca teh vrstic, s polemiziranjem s takšnimi stališči in takšnimi zgodovinarji slabo argumentiranim tezam daje preveliko težo.

Upoštevajoč omenjene navade piscev v medijih s širokim krogom (manj kritičnega) bralstva je mogoče pričakovati tudi, na kakšen odmev bodo Rotarjevi spomini naleteli. Ekstremisti drugačnih političnih pogledov mu bodo verjetno očitali zavajanje, češ da dolgo ni vedel za poboje. Tisti, ki jih bolj zanimajo vprašanja odnosov države in cerkve, mu bodo morda zamerili, da je del, ko je na UDV-ju odgovarjal za to problematiko, vsebinsko bolj skop od nekaterih drugih poglavij. Toda ker gre za spomine, je samoumevno, da gre za osebno obarvanost ocen in za bolj kritičen odnos do ene in manj do druge strani, ki pa bi jo v raziskovalnem delu dodal raziskovalec. Lahko se strinjamo z Roterjevimi kritikami na račun Vatikana ob zaostrovanju meddržavnih odnosov, ki so vodili do prekinitve diplomatskih stikov Jugoslavije in Vatikana, toda zgodovinar bo v svojih študijah ob tem dodal še kritike na račun Jugoslavije in njenih voditeljev ter opisal tudi njene grehe.

Ne bi bilo presenetljivo, če bi bili v iskanju vsega najslabšega v Roterjevih spomilih najglasnejši ravno tisti, ki se lahko »najdejo« v njegovih opisih. Idejno neobremenjeni bralci, ki spoštujejo različnosti pogledov na iste dogodke in osebnosti, ne bi imeli nič proti, če bi lahko prebirali še njihove spominske zapise na slovensko dogajanje v 20. in v začetku 21. stoletja; toda spomini znajo biti precej kritični do drugih in dosti manj kritični do lastnega dela in vloge v družbi. Roter je poskušal dodati tudi to in je ocenjeval tudi svojo vlogo na službenih mestih, soodgovornost do težav v družinskem okolju in v stikih s prijatelji. Ni izpostavljaval le dogodkov, ko je čutil, da se mu dogaja krivica, npr. počasnejše napredovanje na službenem mestu, politične pritiske na sodelavce fakultete in uredniškega odbora revije, ki jo je urejal. Omenjal je tudi dogodke, ko je izkusil ugodnosti privilegijev, ki jih je omogočal njegov položaj in režim. Med te sodijo npr. možnosti študija v tujini, dejstvo, da si je veliko stikov za bodočo akademsko kariero navezal že v časih, ko je služboval v varnostni službi, ali da se je znebil policije, ki mu je dihala za ovratnik, s posredovanjem pri pomembnem politiku, kar je za večino ljudi še danes skorajda nemogoče. Roterjeve Padle maske ne bežijo od omenjanja tudi te plati, ki jo pri številnih avtorjih dosti bolj pogrešamo.

Maca JOGAN

Mirjana Ule (ur.), Renata Šribar (ur.), Andreja Umek Venturini (ur.)

Ženske v znanosti, ženske za znanost. Znanstvene perspektive žensk v Sloveniji in dejavniki sprememb

Fakulteta za družbene vede, Založba FDV; Komisija za ženske v znanosti pri Ministrstvu za izobraževanje, znanost in šport, Ljubljana 2013, 206 strani, 19 EUR (ISBN 978-961-235-654-5)

Monografija vsebuje prispevke devetih avtoric in enega avtorja. Že sama sestava pisocih kaže na to, kateri spol je »drugačen« in zaradi svojega posebnega položaja tudi zainteresiran za izbrano tematiko. Pri tistih, ki so močni, ki obvladujejo neko dejavnost ali pa kar vse, namreč ni pretiranega zanimanja za preiskovanje obstoječega stanja, kot je ugotovil že nemški sociolog Georg Simmel, avtor znamenite formule »objektivno = moško« (1911).

K utrjevanju in obrambi moškostrediščnega družbenega reda je v zadnjih stoletjih pomembno prispevala tudi znanost (zlasti družboslovje in humanistika), kajti »božja volja« kot vezivo je popuščala. Torej znanost nikakor ni (bila) brez spola, znanstveniki pa ne utelešenje čistega razuma, kar se je začelo razkrivati šele v času, ko so ženske (pogosto z velikimi težavami) začele vstopati v znanost, zlasti pa, ko so v zadnjih dveh desetletjih 20. stoletja tu dosegle kritično maso.